

РІЗНОАСПЕКТНІ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ

Кардаш Л.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
Українська академія акмеології

У статті аналізуються теоретичні засади дослідження інтерференції, з'ясовується зміст поняття «мовна інтерференція», характеризуються класифікації загальнолінгвістичних ознак даного мовного явища, розглядаються питання встановлення причин мовної інтерференції, дослідження її ролі та функції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах.

Ключові слова: мовна інтерференція, трансференція, іншомовний акцент, відхилення, двомовність, білінгви, інтерферонімія, психолінгвістика.

Постановка проблеми. Мова чутливо реагує на всі процеси, які відбуваються у суспільстві. Контакти з носіями інших мов, будова писемності, розробка або реформа правопису, розробка науково-технічної та суспільно-політичної термінології тощо – всі ці процеси у більшій чи меншій мірі залишають відбиток на розвитку мови, яка, в свою чергу, зазнає помітного впливу всіх названих вище факторів.

Учені в галузі мовних контактів говорять як про позитивний, так і про негативний вплив мов одну на другу серед білінгвів. У той час, як явище, яке відображає позитивний вплив однієї мови на іншу, визначається лінгвістами як «трансференція», все ж більшість досліджень проводиться в галузі порушень мови білінгвів, тобто негативно-го впливу певної мови на іншу, що визначається терміном «інтерференція».

У колі цих питань особливу зацікавленість учених викликають питання встановлення причин мовної інтерференції, дослідження її ролі та функції у соціальному, психологічному й лінгвістичному планах.

Актуальність проблематики зумовлена необхідністю комплексного вивчення міжмовної інтерференції з позицій соціо- та психолінгвістики, що сприятиме розкриттю причин виникнення, попередження, виявлення й подолання явищ міжмовної інтерференції на різних рівнях мови, а також тим, що інтерференція є фактором відхилення або порушення нормативної вимови, що виникають у мові певної особи або цілого колективу, і тому потребує детальних вивчень. Також інтерференція є важливою у аспекті педагогіки та навчання мовам.

Мета статті полягає в дослідженні інтерференції, визначенні її значення. Для досягнення мети були поставлені такі завдання:

1. Проаналізувати теоретичні засади дослідження інтерференції.
2. З'ясувати зміст поняття «мовна інтерференція».
3. Коротко охарактеризувати класифікації загальнолінгвістичних ознак інтерференції.

Об'єктом дослідження є інтерференція, як явище взаємодії мовних систем.

Предметом дослідження є теоретичні аспекти вивчення інтерференції в умовах білінгвізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Міжмовна інтерференція неодноразово перебувала об'єктом дослідження вітчизняних і зарубіжних

лінгвістів. Зокрема, ця проблематика є колом наукових інтересів таких учених, як А. В. Капуш, А. С. Д'яков, В. Н. Комісарова, Е. Мерісте, Б. Куделько, Й. Хольц-Ментері, О. А. Шаблій, Т. Р. Кияк, Ю. О. Карпенко та інші. Проблему теоретичних засад вивчення інтерференції у мовленні досліджували такі вчені, як А. Н. Баранов, В. П. Белянин, А. Вежбицкая, И. Н. Горелов, К. Ф. Седов, В. О. Гумбольд, И. Л. Медведева, А. В. Соколов, Е. Ф. Тарасов, Н. В. Уфимцева, Р. М. Фрумкина, Н. П. Шумарова.

Виклад основного матеріалу. Інтерференція як процес та результат процесу становить порушення носієм двомовності та багатомовності правил співвідношення контактуючих мов, які проявляються в його мові у відхиленні від норми.

Термін «інтерференція» (від англ. interference) був створений у Празькій лінгвістичній школі, де вона визначається як процес відхилення від норм контактуючих мов. Проте широке визнання цей термін отримав відразу після виходу друком монографії У. Вайнрайха [1].

Спочатку термін «інтерференція» використовувався тільки в фізиці та позначав взаємне посилення та ослаблення хвиль при їх накладанні одна на іншу. В теперішній час він отримав широке розповсюдження в психології, лінгвістиці та методиці викладання іноземної мови.

Однак в психолінгвістичній та методологічній літературі термін «інтерференція» використовується спеціалістами неоднозначно: деякі вкладають в його зміст як позитивний, так і негативний вплив рідної мови, інші – тільки негативний вплив рідної мови нерідну, що вивчається. Така різниця в думках пояснюється складністю та багатоаспектністю самого явища, яке супроводжується в процесі увімкнення в діяльність механізму переключення кодів на різних етапах засвоєння першої нерідної мови, другої нерідної.

З лінгвістичної точки зору термін «інтерференція» використовується у зв'язку із вивченням проблеми контактування мов для позначення тих змін, які спостерігаються в мові носіїв двомовності (багатомовності) як результат взаємодії різних мовних систем. Однак у визначенні поняття мовної інтерференції немає повної єдності серед лінгвістів. Деякі пов'язують її із поняттям мовної норми, інші – з лінгвістичним переплетенням (накладанням). Деякі трактують це поняття широко, включаючи в її зміст явища запозичення та субстрату, інші – вузько, обмежуючись лише порушеннями мовних норм в мовленні [2, с. 104-110].

Під інтерференцією розуміють, як правило, тільки неконтрольовані процеси, а свідоме запозичення до неї не відносять. Рідкість і нестійкість збалансованої двомовності пояснюється тим, що повної симетрії в соціально-етнічних умовах співіснування двох мов в одному суспільстві практично не буває. Слід узяти до уваги також індивідуальні (психолінгвістичні й психологічні) аспекти двомовності. Збалансована двомовна ситуація була б можлива в тому випадку, коли б більшість членів якогось соціуму володіли досконало обома мовами, використовуючи їх у будь-яких мовленнєвих ситуаціях, з легкістю перемикаючись з однієї мови на іншу, не змішуючи при цьому різні мови. Однак, на думку таких відомих учених, як Б. Гавранек, А. Мартіне, Е. Хауген, повне й автономне (без змішування мов) володіння двома мовами перевищує психічні можливості звичайної людини. В її мовній свідомості окремі риси нерідної мови уподібнюються ладу рідної (або основної) мови. Відбувається інтерференція двох мовних систем, тобто часткове ототожнення й змішування, що призводить до помилок у мовленні (іноді – однією, іноді – обома мовами) [3, с. 94-111].

Загальною передумовою інтерференції є те, що людина, розмовляючи другою мовою, завжди якоюсь мірою використовує навички мовлення рідною (або основною) мовою, наприклад, навичку розрізнення дзвінків і глухих приголосних, навичку вживання іменника в функції присудка тощо.

Психологи розглядають інтерференцію як виникнення перешкод внаслідок перенесення навичок і умінь з однієї діяльності у іншу. З огляду на психолінгвістичний бік цього явища, оскільки форма мовних творів, викликаних інтерференцією, обумовлена функціонуванням психофізіологічних механізмів їх породження, то інтерференцію необхідно розглядати, як «обумовлений об'єктивними розбіжностями процес конфліктної взаємодії мовних механізмів, що виявляється зовні у мові білінгва у відхиленнях від закономірностей однієї мови під впливом негативної взаємодії іншого чи внаслідок внутрішньомовних впливів аналогічного характеру» [8].

У психолінгвістиці інтерференцію розглядають як невід'ємну складову частину процесу повільного, поступового проникнення того чи іншого іноземного елемента у систему мови у процесі заволодіння ним.

У лінгвістиці проблема інтерференції у рамках мовних контактів розуміється як «порушення білінгвом (людиною, що володіє двома мовами) правил співвідношення двох контактуючих мов» [7].

Цей процес описується в працях багатьох вітчизняних і закордонних вчених (У. У. Алімов, С. Бужаровська, У. Вайнрайх, С. М. Верещагін, У. А. Виноградов, У. У. Клімов, Л. М. Ковіліна, У. М. Комісарів, М. А. Любимова, М. Б. Мечковская, У. Ю. Розенцвейг, Ю. І. Студеничник, Л. В. Щерба).

У соціолінгвістичній науці репрезентований широкий спектр думок і поглядів щодо явища інтерференції. С. Семчинський називає інтерференцію «процесом взаємодії систем та елементів цих систем у мовах, що контактують» [13, с. 3].

А. Мартіне визначав цей процес як взаємопроникнення одиниць однієї мови до іншої, відносячи до інтерференції і процеси запозичення [11, с. 525].

Ю. Жлуктенко вважає, що інтерференція – це «зміни в структурі мови та її семантиці, що визначаються міжмовною взаємодією у ситуації мовного контакту» [6, с. 76], змішуючи процес інтерференції з її можливими наслідками для мови, що зазнає впливу.

Дослідник У. Вайнрайх визначив інтерференцію як відхилення від норми будь-якої мови під впливом іншої [1, с. 22], а Л. Крисін – як помилку, що виникає в мові внаслідок впливу іншої, причому під інтерференцією лінгвіст розуміє лише неконтрольовані процеси [15, с. 372].

У сучасному лінгвістичному словнику О. Селіванової знаходимо наступне визначення цього поняття: «Інтерференція – взаємне проникнення в мовлення білінгвів елементів різних рівнів двох мов, якими він володіє, що сприймається як іноземний акцент. Інтерференція є відхиленням від стандартів рідної мови, мовленнєвою помилкою. Інтерференція може охоплювати всі рівні мови, однак особливо послідовно виявляється у фонетиці у вигляді ідеофонії. Інтерференція може виникати при засвоєнні нерідної мови індивідом або за умови існування тривалих мовних контактів» [12, с. 211].

О. Ткаченко також погоджується з думкою, що інтерференція виявляється у мовленні двомовної людини: «Інтерференція – взаємодія мовних систем при двомовності, яка виникає при мовних контактах, або при індивідуальному засвоєнні нерідної мови. Є відхиленням від норми й системи другої мови під впливом рідної мови. Інтерференція виявляється як іноземний вплив у мовленні людини, що володіє двома мовами; цей вплив може бути стабільним (як характеристика мовлення колективу) і минулим (як чиясь індивідуальна особливість). Головне джерело інтерференції – розбіжність у системах взаємодіючих мов: різний фонемний склад, різні правила позиційної реалізації фонем, їхньої сполучуваності, різні інтонації, різний склад граматичних категорій і способів їхнього вираження тощо» [9, с. 241-245].

О. Лазаренко вважає, що інтерференцію потрібно пов'язувати з мовленнєвим рівнем, бо в мові відбувається вже не інтерференція, а процес усталення деяких наслідків інтерференції, і називає інтерференцією заміну в мовленні білінгва елементів однієї мови елементами іншої. Заміну мовних елементів дослідниця розглядає як відхилення від літературної норми (або діалектної, якщо інтерференція відбувається на рівні діалекту) тієї мови, що зазнає інтерференції. Унаслідок цього процесу в мовленні такої мови виникає інтерференційна помилка, яку автор називає інтерферемою. Для характеристики інтерферентної лексичної помилки мовознавець пропонує терміни «інтерферонімія» – оказіональне запозичення лексичних одиниць з однієї мови в іншу в результаті міжмовної інтерференції; «інтерферонім» – слово, що виникло внаслідок такого запозичення [4].

Протягом тривалого часу вважалося, що міжмовна інтерференція відбувається лише в одному напрямі – з рідної мови в іноземну. Кінець цій думці поклала мовознавець Е. Мерісте, яка займалася дослідженням проявів інтерференції у трілінгвів. Учена дійшла висновку, що фактично лише одна з мов, якими володіє трілінгв, є

«активною». За її дослідженням, це та мова, яку трилінгви використовують у повсякденній практичній діяльності (навчання, професійній діяльності тощо) та якою активно спілкуються упродовж певного часу (у Мегісте – від одного року й більше). При цьому їхня рідна мова переходить у розряд пасивної – мови винятково домашнього вжитку з обмеженим певною побутово-родинною тематикою лексиконом [10, с. 81]. Цей факт дає підстави стверджувати, що інтерференція відбувається не з рідної мови в іноземну, а з іноземної мови в рідну й навпаки.

Дослідження мовних інтерференцій заслуговує значного інтересу, проте чіткої класифікації цих явищ ще не створено. А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько здійснили спробу класифікувати мовні інтерференції за лінгвальним та екстралінгвальним принципами. У межах екстралінгвального принципу дослідники виокремлюють психолінгвістичний та соціолінгвістичний підходи до класифікації мовної інтерференції. Використовуючи психолінгвістичний підхід до цієї імперії знань, розрізняють підсвідомі й свідомі мовні інтерференції. Соціолінгвістичний підхід класифікації залежить від соціолінгвістичних чинників, таких як мовні контакти та мовна орієнтація. У зв'язку з цим мовні інтерференції поділяються на комунікативні (такі, що виникають через мовні контакти) й еталонні (такі, що виникають через мовну орієнтацію). За лінгвальним принципом, тобто залежно від того, у якому мовному аспекті мовні інтерференції спостерігаються, їх розподіляють на графічні, фонетичні, граматичні й лексичні [4, с. 16–53].

Найчастіше увага приділяється лише підсвідомим інтерференціям, або, в кращому випадку, свідомі та підсвідомі мовні інтерференції розглядаються окремо одна від одної. Дослідники зазначають, що все ж таки свідомі та підсвідомі інтерференції – це явища, аналогічні одне одному.

Тому класифікація мовних інтерференцій як явищ соціолінгвістики повинна виглядати так, аби вона охоплювала обидва види [8, с. 17].

У методичній літературі виокремлюють такі види інтерференції: 1) за походженням – зовнішня і внутрішня; 2) за характером перенесення навичок рідної мови – пряма і непряма; 3) за характером прояву – неприхована і прихована; 4) за лінгвістичною природою – фонетична, лексична, граматична. Явище інтерференції також розглядається як відхилення від правил мовленнєвої реалізації, що відбувається у свідомості мовця внаслідок накладання елементів первинної (рідної) мовної системи на вторинну (українську). Ю. Дешерієв щодо цього питання зазначає: «У результаті взаємодії, взаємовпливу структур і структурних елементів двох основних компонентів білінгвізму у процесі мовної діяльності білінгвів виникає міжмовна інтерференція [5, с. 28]». Необхідно зазначити, що інтерференція має здатність виникати на всіх мовних рівнях, у результаті чого відбувається: 1) порушення системи (логіко-семантичного змісту); 2) порушення норми (форми); 3) порушення узусу (ситуативної адекватності) [3]. Інтерференція проявляється у тому випадку, якщо мови, котрими володіє білінгв, одночасно мають певний ступінь подібності та відмінності.

Саме завдяки спільності існує можливість отождолення явищ і понять однієї мови з явищами та поняттями іншої у випадку відсутності однаковості насправді. Вивчаючи проблему інтерференції, можна зробити певні узагальнення: вона є явищем взаємодії структур і структурних елементів двох мов у процесі спілкування білінгвів, неусвідомленого перенесення елементів однієї мови в мовлення іншої. Характер і ступінь прояву інтерференції зумовлені тим, на якому мовному рівні вона виявляється.

Отже, процес інтерференції – це процес, у першу чергу, мовленнєвий. Але необхідно підкреслити, що «небезпечною» є ситуація, коли інтерференційні явища починають проникати в мову: відбувається заміна елементів однієї мови елементами іншої, що носіями мови сприймають як норму.

Висновки. Інтерференція – це явище, власноруч індивіду, проте, слід зазначити, що при масовій двомовності однотипні інтерференційні процеси характеризують мовлення багатьох осіб, і, закріпившись в ідіолектних мовних системах, вони починають впливати також і на мовну компетенцію монолінгвів, що призводить до мовних змін. Як тільки інтерференція набуває визнання в мові (стає частиною стандарту певного мовного коду), вона не сприймається в цьому коді як щось стороннє, чужорідне, тобто перестає бути такою для всіх, крім лінгвістів. Отже, інтерференція є одним з чинників, одним з рушіїв розвитку мови, мовних змін, що нагромаджуються і зростають у ній. У надіндивідуальному плані масова й часта інтерференція означає постійне змішування двох систем, їх більше або менше взаємне уподібнення.

Таким чином, виявлення зон міжмовної інтерференції, дослідження вже засвідчених інтерференційних явищ мають велике значення для підвищення рівня культури мови. Привертання уваги до тих ділянок і одиниць мови, де є вірогідною поява відхилень від норми під впливом іншої мови, може допомогти уникнути інтерференції.

Отже, інтерференція: по-перше, є явищем взаємодії структур і структурних елементів двох мов у процесі спілкування двомовного населення; по-друге, це невід'ємна складова частина процесу повільного, поступового проникнення того чи іншого чужомовного елемента в систему мови-сприймача; по-третє, це перенесення навичок, що являє собою складне явище людської психіки, механізм якого дає людині можливість використовувати те, чим вона вже оволоділа за нових чи відносно нових обставин; по-четверте, інтерференція – це неусвідомлене перенесення елементів однієї мови в мовлення іншої. Інтерференція – негативний аспект мовної взаємодії, оскільки інтерферери витісняють з вжитку існуючі в мові еквівалентні елементи, безпідставно заміняючи їх собою, і, у такий спосіб, денационалізують інтерферовану мову спочатку на мовленнєвому рівні, а за певних соціолінгвістичних обставин – і на мовному. На нашу думку, інтерференція являє собою і взаємопроникнення одиниць однієї мови в іншу, і відхилення від норм однієї мови під впливом іншої, і мовленнєву помилку водночас.

Список літератури:

1. Вайнрайх У. Одноязычие и многоязычие / У. Вайнрайх // Новое в лингвистике. – Вып. 6. Языковые контакты. – М., 1972. – С. 25-60.
2. Валігура О. Р. Систематизація ознак мовної інтерференції / О. Р. Валігура // Нова філософія / за ред. Манакіна В. М. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 36. – С. 104-110.
3. Гавранек Б. К проблеме смешения языков // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1972. – Вып. 6: Языковые контакты. – С. 94-111.
4. Д'яков А. С. Основи термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. – К.: Вид. дім «КМ Academia», 2000. – 218 с.
5. Дешериев Ю. Д. Основные тенденции функционирования и развития национально-русского двуязычия / Ю. Д. Дешериев // Русский язык в национальной школе. – 1978. – № 2. – С. 26-32.
6. Жлуктенко Ю. О. Мовні контакти: Проблеми інтерлінгвістики. – К.: вид-во Київ. Ун-ту, 1966. – 135 с.
7. Карлинский А. Е. Основы теории взаимодействия языков и проблема интерференции: Автореф. дис. докт. филол. наук. – К., 1980. – 48 с.
8. Короткова О. Н. Фонологический механизм языковой интерференции: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. «Теория языкознания» / О. Н. Короткова. – М., 1986. – 19 с.
9. Кульчицька Н. О. Особливості явища інтерференції в процесі навчання англійської мови як другої іноземної у філологічному ВНЗі / Н. О. Кульчицька // Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (педагогічні науки). – Бердянськ, 2010. – № 3. – С. 241-245.
10. Манакин В. М. Конвергентне образование и проблема интерференции в условиях близкородственного двуязычия // Проблемы міжпредметних зв'язків в умовах білінгвізму. – Дрогобич, 1990. – С. 80-82.
11. Мартин А. Принцип экономии в языке / Андре Мартин // Новое в лингвистике. – М.: Прогресс, 1963. – Вып. 3. – С. 366-531.
12. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля – К, 2008. – 712 с.
13. Семчинський С. В. Семантична інтерференція мов / С. В. Семчинський. – К.: Вища школа, 1974. – 256 с.
14. Хауген Э. Языковой контакт / Э. Хауген // Новое в зарубежной лингвистике: Языковые контакты. Вып. VI. – М.: Прогресс, 1972. – С. 61-81.
15. Шаблій О. А. Міжмовна інтерференція як психолінгвістична універсалія / О. А. Шаблій // Мовні та концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – Вип. 11. – Кн. 1. – К.: Вид. дім Дмитра Бурого, 2004. – С. 371-375.

Кардаш Л.В.

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди,
Українська академія акмеології

РАЗНОАСПЕКТНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ ЯЗЫКОВОЙ ИНТЕРФЕРЕНЦИИ**Аннотация**

В статье анализируются теоретические основы исследования интерференции, выясняется содержание понятия «языковая интерференция», характеризуются классификации общелингвистических признаков данного языкового явления, рассматриваются вопросы установления причин языковой интерференции, исследование ее роли и функции в социальном, психологическом и лингвистическом планах.

Ключевые слова: языковая интерференция, трансференция, иноязычный акцент, отклонения, двуязычие, билингвы, интерферонимия, психолінгвістика.

Kardash L.V.

Pereiaslav-Khmelnytskyi State Higher Pedagogical Hrygorii Skovoroda University,
Ukrainian Academy of Acmeology

RESEARCHES OF DIFFERENT ASPECTS IN THE LANGUAGE INTERFERENCE**Summary**

The theoretical bases of the interference research are analyzed in this article, the concept of «linguistic interference» is found out, the classification of generally linguistic features of the linguistic phenomenon is characterized, and the problem of establishment of the language interference is considered, studying of its role and function in the social, psychological and linguistic meaning.

Keywords: language interference, transference, foreign accent, rejection, bilingualism, bilinguals, interferonimiy, psycholinguistics.